

Kosakker i Thy

AF ORLA POULSEN, Thisted lokalhistoriske Arkiv

Et resultat af nationale modsætninger i Sovjetunionen og Hitlers offensiv mod Rusland i 1941 forskansede sig befrielsesdagene i Kronborg Plantage lidt nord for Thisted.

I august 1944 kom et hold kosakker til Danmark, ialt 800 mand og 400 heste. Bataljonen blev formeret som en særlig "Aufklärungsabteilung", og blev flittigt anvendt til bevogtning af den østjyske længdebane mod jernbanesabotage. I besættelsens sidste dage endte en del af disse kosakker i Thy.

Opindeligt var de en del af de 5 millioner sovjetiske soldater, der endte i tyske fangelejre. Det er anslået, at op mod 800.000 sovjetiske krigsfanger trak i tysk uniform, heraf 300.000 som egentlige soldater, mens resten har været "hilfswillige", d.v.s. uniformerede, men ubevæbnede arbejdssoldater.

I Danmark befandt der sig ved krigens slutning 12.000-15.000 tidligere sovjetborgere i den tyske besættelsehær, hvortil kom et mere beskedent antal ungarere og frivillige af anden national herkomst. De ialt 25.000 krigsfrivillige udgjorde næsten 24 procent af den tyske hærs samlede styrke i Danmark på dette tidspunkt.

Sovjetiske krigsfanger blev behandlet dårligere end fanger fra vestmagterne. Alene for at undgå sult og nød var mange russere villige til at trække i tysk uniform, selvfølgelig har der også blandt de mange krigsfanger været et betydeligt antal, der havde en fjendtlig indstilling til Stalin og det, han havde bedrevet i 30'ernes Sovjetunionen.

Allerede få måneder efter det tyske angreb på Rusland blev spørgsmålet om at bruge russiske "frivillige" taget op til overvejelse af værnemagten, der så store muligheder for soldatermateriale blandt krigsfangerne. Men modsat værnemagten, den regulære hær, stod hele SS-organisationen med Himmler i spidsen. SS forfægtede den nazistiske opfattelse af russerne som undermennesker og nægtede derfor at besmudse det tyske korstog med undermennesker i tysk uniform. Hitler selv støttede SS-opfattelsen.

Men alligevel lykkedes det værnemagten at få godkendt dannelsen af en afdeling "tyske" kosakker. Netop kosakkerne indtog en særstilling hos tyskerne. Dels havde der historisk eksisteret et modsætningsforhold mellem kosakkerne og sovjetstyret, og dels gjorde kosakkernes krigertraditioner et passende indtryk i en stat, der fremfor nogen lagde vægt på soldatermæssige egenskaber.

I 1942 blev der dannet flere russiske kompagnier, og en propagandaoffensiv blev indledt med den nationale russiske rejsning som tema. Generalløjtnant i Den røde Hær, Andrei Vlasov, der var blevet taget til fange under forsvaret af Leningrad, og som var et kendt navn i Sovjet, erklærede sig villig til at medvirke ved dannelsen af en antikommunistisk russisk bevægelse som leder af de nyopstillede russiske tropper. Vlasov var blot en marionetfigur, et gidsel for den tyske propaganda. Han fik slet ingen reel indflydelse, og de russiske enheder blev overflyttet til bevogtningsopgaver i Vesteuropa efter tyskernes nederlag ved Stalingrad.

Denne overflytning fik også virkning for Danmark, hvor der i oktober 1943 blev indsat fem østbataljoner. Den tyske øverstbefalende i Danmark, general Von Hanneken, protesterede sammen med den tyske rigsbefuldmægtigede Dr. Werner von Best. Deres argument var, at russerne kunne træde i forbindelse med den danske modstandsbevægelse eller engelske agenter. Udenrigsminister Ribbentrop i Berlin fandt ikke argumenterne overbevisende, men derimod mente han nok, at der kunne være betænkeligheder ved at placere russerne blandt den "Rassisch stolze und selbstbewusste Bevölkerung". Problemet blev løst ved at placere de russiske enheder på afsides liggende steder, hvor de ikke ville komme i kontakt med befolkningen.

I løbet af november 1943 kom russerne, antageligt ialt 6000 mand. De blev anbragt i Nordjylland og betroet forsvaret af Vendsyssel, Thy og Han Herred. For Thys vedkommende blev der placeret en bataljon i Hanstholm-fæstningen.

Efterhånden som tyske soldater blev en mangelvare, forsvandt den øverstbefalendes skepsis mod østbataljonerne. Efter den allierede invasion i Frankrig i juni 1944 skete der en gradvis udtynding af de tyske tropper i Danmark, som i stigende grad blev brugt som uddannelsesområde for udslidte og oprevne tyske enheder.

I august kom så de 800 kosakker, der blev nævnt indledningsvis. De russiske soldaters loyalitet i en eventuel kampsituation var et evigt diskussionsemne for værnemagten. Tilliden til russerne kunne være på et meget lille sted. I krigens sidste måneder fandt der enkelte sammenstød mellem tyske og russiske enheder, og der blev også knyttet kontakter mellem russerne og den danske modstandsbevægelse, som alligevel kun havde en begrænset viden om soldaterne fra øst.

Den 6. maj, dagen efter kapitulationen, fandt de første lydighedsnægtelser sted blandt de russiske soldater. Flere steder kom det til direkte kamphandlinger, bl.a. i Ringkøbing-området. Russerne frygtede tilbagesendelsen til Sovjet, hvor de ville blive betragtet som landsforrædere. Denne problematik var jo også velkendt i Danmark i disse dage, hvor man var i fuld gang med at arrestere de landsmænd, der havde båret tysk uniform. Efter det senere vedtagne straffelovstillæg blev sådanne personer idømt mindst 4 års fængsel. I løbet af den 6. maj blev det også kendt i Thisted, at den foromtalte afdeling kosakker var deserteret og med fuld udrustning havde forskanset sig i Kronborg Plantage med et par danske gidsler som pant på friheden. Det var en alvorlig situation, som den lokale modstandsbevægelse næppe kunne stille meget op overfor. Langt den overvejende del af modstandsfolkene havde kun modtaget en nødtørftig instruktion i brug af våben, og kosakkerne var trænedesoldater.

Situationen blev drøftet på møder mellem repræsentanter fra modstandsorganisationen, amtet og den tyske kommandant i Thisted, som tilbød en løsning ved at sende et kompagni pålidelige tyske soldater til Kronborg mod russerne. Dette tilbud blev dog afslået. I stedet blev overklitfoged Axel Rasmussen, Søholt, sendt til Kronborg

for at forhandle med desertørerne. Axel Rasmussen havde de bedste forudsætninger for at opnå en løsning. Han var tidligere forstmand i Rusland og talte sproget flydende. Også fra sin virksomhed som tolk for de russiske soldater i tysk tjeneste havde overklitfoged Rasmussen høstet en del erfaring.

Axel Rasmussen fik fat i kosakkernes leder, Albert Asba, og tilbød ham en dansk garanti for fri rejse til den dansk-tyske grænse. Russerne kunne også få lov til at beholde deres våben.

Kosakkerne accepterede, de havde sådan set intet alternativ. Der blev rekvireret nogle lastbiler fra Thisted Amts Vejevæsen og de russiske soldater blev derefter kørt til Axel Rasmussens embedsbolig ved Søholt, hvor de blev indkvarteret i laden, indtil transporten til grænsen kunne arrangeres. Enkelte fik skaffet civilt tøj og smed den tyske uniform væk, andre rev distinktionerne af. Karakteristisk for hele situationen bar nogle af de russiske soldater både tyske og russiske dekorationer.

Sidst i maj måned forlod russerne Thy i selskab med overklitfoged Rasmussen og flere andre repræsentanter fra de lokale myndigheder. Russerne blev kørt til grænsen ved Kruså, og her ophører vor viden om deres færden.

Hele affæren blev optaget på en film, som Lokalthistorisk Arkiv for Thisted Kommune har fået en kopi af. Filmen ejes af fru Grethe Skaalum, Klitmøller, som har stillet den til rådighed. Vi vil gerne benytte lejligheden til at takke fru Skaalum for velviljen og bestyrelsen for Hundborg Sparekasse, der har bevilget et beløb til at lade filmen kopiere. Episoden er en lille parentes i besættelsestidens historie i Thy og indgår som en detalje af en samlet fremstilling af Thy og Mors under besættelsen, udgivet af adjunkt Knud Holck Andersen og denne artikels forfatter.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1984, side 46-49).